

नेपाल सरकार

शिक्षक सेवा आयोग

माध्यमिक तह खुला प्रतियोगितात्मक विषयगत परीक्षाको पाठ्यक्रम -२०७६

विषय: संस्कृतव्याकरणम्

पूर्णाङ्क : १००

समय:३ घण्टा

खण्ड: क

१. संस्कृतव्याकरणविषयस्य माध्यमिकस्तरस्य पाठ्यक्रमः

- १.१. पाठ्यक्रमस्य व्याकरणविषयकपाठ्यक्रमस्य च परिचयः, पाठ्यक्रमनिर्माणपद्धतिः
पाठ्यवस्तुनः चयनपद्धतिश्च
- १.२. विद्यालयस्तरीयेषु पाठ्यक्रमेषु संस्कृतव्याकरणम्, अस्य वैशिष्ट्यञ्च
- १.३. संस्कृतव्याकरणपाठ्यक्रमस्य संरचनागतमध्ययनम्
- १.४. सम्प्रतिप्रचलितस्य पाठ्यक्रमस्य मूल्याङ्कनम्

२. संस्कृतव्याकरणशिक्षणे पाठ्यपुस्तकस्य, शिक्षकनिर्देशिकायाः, रूपचन्द्रिकायाः, अमरकोशस्य, अन्य

शैक्षिकसामग्रीणाञ्चोपयोगः

- २.१. पाठ्यक्रमपाठ्यपुस्तकयोः परिचयः, अन्तःसम्बन्धः, वैशिष्ट्यम्, प्रयोगावस्था च
- २.२. पाठ्यक्रमस्योद्देश्यप्राप्तौ पाठ्यपुस्तकस्य भूमिका
- २.३. शिक्षकनिर्देशिकाः प्रयोगः, सन्दर्भसामग्रीणामुपयोगः, शिक्षणसहायकान्यसामग्रीणां
प्रयोगश्च
- २.४. शैक्षिकसामग्रीणां निर्मितिः प्रयोगश्च
- २.५. शिक्षणप्रक्रियायां श्रव्यदृश्यसामग्रीणां प्रयोगः, सूचनासञ्चारप्रविधेरूपयोगश्च

३. शिक्षणयोजनानिर्माणं शिक्षणसिद्धान्ताः शिक्षणमनोविज्ञानञ्च

- ३.१. संस्कृतव्याकरणशिक्षणे शिक्षणयोजनानिर्माणं शैक्षिकसङ्घटनञ्च (कक्षाशिक्षणम्,
विषयशिक्षणम्, बहुकक्षाशिक्षणञ्च)
- ३.२. शिक्षणपरिचयः, शिक्षणकार्यस्य वैशिष्ट्यं शिक्षणसिद्धान्ताश्च

- ३.३ शिक्षणे प्रभावोत्पादकानि तत्त्वानि शिक्षणसहजीकरणे शिक्षणस्य प्रयोगश्च
- ३.४ बालमनोविज्ञानस्यावधारणा, तस्य महत्त्वमुपयोगश्च
- ३.५ शिक्षणमनोविज्ञानस्य भूमिका

४. संस्कृतव्याकरणशिक्षणम्

- ४.१ शिक्षणविधीनां परिचयो वैशिष्ट्यञ्च
- ४.२ सम्बद्धविषयशिक्षणे उपयुक्ता विधयः, प्रविधिः, क्रियाकलापाः, तेषां प्रयोगश्च
- ४.३ संस्कृतव्याकरणशिक्षणस्य प्रचलिताः पद्धतयः, व्याकरणशिक्षणपरिचयो महत्त्वञ्च
- ४.४ संस्कृतव्याकरणशिक्षणस्य क्रियाकलापाः व्याकरणशिक्षणस्यावश्यकता च
- ४.५ व्याकरणशिक्षणस्य शिल्पम्

५. संस्कृतव्याकरणम्

- ५.१ संस्कृतव्याकरणपरिचयः, उत्पत्तिः, विकासः, संस्कृतव्याकरणस्य वैशिष्ट्यञ्च
- ५.२ माहेश्वरसूत्रपरिचयः, सूत्र-वार्तिक-भाष्यपरिचयः, प्रत्याहारनिर्मितिप्रक्रिया, प्रत्याहाराणां नामनिर्देशश्च
- ५.३ वर्णोच्चारणस्थानप्रयत्नादिपरिचयः
- ५.४ षड्विधपाणिनिसूत्राणां ज्ञानम्
- ५.६ अनुवृत्तिः, संज्ञासन्धिपरिचयः सूत्रव्याख्यानञ्च

खण्ड ख

६. सुबन्तप्रक्रियायाः, कारकस्य, समासस्य चाध्ययनम्

- ६.१ अजन्तरूपसिद्धिप्रक्रिया रूपावलिश्च
- ६.२ हलन्तरूपसिद्धिप्रक्रिया रूपावलिश्च
- ६.३ अव्ययप्रकरणं स्त्रीप्रत्ययाश्च
- ६.४ कारकप्रकरणम्
- ६.५ समासप्रकरणम्

७. तद्धिताध्ययनं लकारार्थानां तिङञ्चाध्ययनं कृदन्ताध्ययनञ्च

- ७.१ अपत्याधिकारादिचातुरार्थिकान्तानां शैषिकादिभावकर्माद्यन्तानां मत्वर्थीयादिद्विरुक्तान्तानां सूत्रवार्तिकादीनामध्ययनम्
- ७.२ भ्वादिदशगणस्थानां धातूनां साधुत्वप्रक्रियान्वाख्यानम्, सूत्रवार्तिककारिकादीनामर्थ-विवेचनं दशगणस्थधातूनां रूपावलिश्च
- ७.३ यङन्त-यङ्लुगन्त-नामधातुप्रत्ययमालानिरूपणम्, आत्मनेपदपरस्मैपदविधिनिरूपणञ्च
- ७.४ लकारार्थभावकर्मकर्मकर्तृप्रक्रियानिरूपणं कृत्यप्रक्रियास्थसूत्रवार्तिकादीनामध्ययनञ्च
- ७.५ पूर्वकृदन्तोत्तरकृदन्तस्थसूत्रवार्तिकादीनामध्ययनं कृत्यप्रत्ययानां कृत्प्रत्ययानाञ्च साहाय्येन पदसाधुत्वनिर्वचनम्

८. व्याकरणेरर्थगतदर्शनसिद्धान्तविवेचनं परिभाषार्थविवेचनं सूत्रार्थपरिष्कारे नागेशमतविवेचनञ्च

- ८.१ शक्तिविचारः, लक्षणा-व्यञ्जनावृत्याश्रयतात्पर्यादिनिरूपणं धात्वर्थविमर्शश्च
- ८.२ निपातार्थलकारार्थकारकविचारः, नामार्थविचारः समासवृत्यर्थनिरूपणञ्च
- ८.३ शास्त्रत्वसम्पादनोद्देशस्थपरिभाषार्थविवेचनं वाधवीजपरिभाषार्थविचारश्च
- ८.४ शास्त्रशेषपरिभाषानिर्वचनं संज्ञापरिभाषानिरूपणम्, अचसन्धिप्रकृतिभावसन्धिनिरूपणञ्च
- ८.५ हल्सन्धिप्रतिपादकसूत्रव्याख्यानं विसर्गस्वादिसन्धिव्याख्यानञ्च

९. पतञ्जलिसिद्धान्तः शाब्दबोधविमर्शः व्याकरणशास्त्रेतिहासानुशीलनञ्च

- ९.१ पस्पशाह्निकस्थविषयविवेचनं प्रत्याहाराह्निकस्थविषयपर्यालोचनं तृतीयचतुर्थाह्निकस्थविषयविवेचनञ्च
- ९.२ अभेदान्वयबोधः, भेदान्वयबोधश्च
- ९.३ पाणिनि-कात्यायन-पतञ्जलि-भर्तृहरि-नागेश-भट्टोजिदीक्षित-प्रभृतीनां वैयाकरणानामैतिह्यानुशीलनम्

- ९.४ स्फोटभेदनिरूपणं व्याकरणस्योत्पत्तिप्रकारानुशीलनम्, ऐन्द्रमाहेश्वरादिव्याकरण-
सम्प्रदायानुशीलनञ्च
- ९.५ पाणिनिव्याकरणस्य प्रत्याहारमूलकत्वप्रदर्शनं व्याकरणपदार्थानुशीलनञ्च

१०. मूल्याङ्कनम्

- १०.१ मूल्याङ्कनस्य परिचयः भेदश्च
- १०.२ व्याकरणकेन्द्रितमूल्याङ्कनपद्धतयः साधनानि, भौतिकसाधनानि च
- १०.३ प्रयोगात्मककार्यम्, नैरन्तरं विद्यार्थिमूल्याङ्कनमुपचारात्मकं शिक्षणञ्च
- १०.४ मूल्याङ्कने विशिष्टीकरणतालिकानिर्माणं प्रयोगश्च
- १०.५ प्रश्नपत्रनिर्मितिः, उत्तरकुञ्जकानिर्माणं प्रयोगश्च

विशिष्टीकरण तालिका

विषय: संस्कृतव्याकरणम्

तहः माध्यमिक

प्रकरणम्	विषय वस्तु	प्रश्न	अङ्क
खण्ड क			
१	संस्कृतव्याकरणविषयस्य माध्यमिकस्तरस्य पाठ्यक्रमः	१	१०
२	.संस्कृतव्याकरणशिक्षणे पाठ्यपुस्तकस्य, शिक्षकनिर्देशिकायाः, रूपचन्द्रिकायाः, अमरकोशस्य, अन्य शैक्षिकसामग्रीणाञ्चोपयोगः	१	१०
३	शिक्षणयोजनानिर्माणं शिक्षणसिद्धान्ताः शिक्षणमनोविज्ञानञ्च	१	१०
४	.संस्कृतव्याकरणशिक्षणम्	१	१०
५	.संस्कृतव्याकरणम्	१	१०
खण्ड ख			
६	.सुबन्तप्रक्रियायाः, कारकस्य, समासस्य चाध्ययनम्	१	१०
७	तद्धिताध्ययनं लकारार्थानां तिङ्गञ्चाध्ययनं कृदन्ताध्ययनञ्च	१	१०
८	.व्याकरणेरर्थगतदर्शनसिद्धान्तविवेचनं रिभाषार्थविवेचनसूत्रार्थपरिष्कारे नागेशमतविवेचनञ्च	१	१०
९	पतञ्जलिसिद्धान्तः शाब्दबोधविमर्शः व्याकरणशास्त्रेतिहासानुशीलनञ्च	१	१०
१०	मूल्याङ्कनम्	१	१०
जम्मा		१०	१००

द्रष्टव्य :

१. पाठ्यक्रम खण्ड क र खण्ड ख गरी दुई खण्डमा विभाजन गरिएको छ ।
२. सामान्यतया खण्ड क बाट सोधिने प्रश्नहरु शिक्षण विधिसँग सम्बन्धित छ ।
३. खण्ड ख बाट सोधिने प्रश्नहरु संज्ञानात्मक तहका हुनेछन् ।
४. प्रत्येक खण्डको लागि अलग अलग उत्तरपुस्तिकाको प्रयोग हुनेछ ।
५. लिखित परीक्षाको माध्यम संस्कृत भाषा हुनेछ ।
६. यो पाठ्यक्रम २०७७/०२/२७ गतेदेखि लागू हुनेछ ।

निदर्शनप्रश्नाः

खण्डः क

अधोलिखितप्रश्नानां सङ्क्षिप्तोत्तराणि दीयन्ताम् । १० ह ५ Ö ५०

१. संस्कृतव्याकरणविषयकपाठ्यक्रमस्य तो वानि निर्दिश्यन्ताम् ।
२. व्याकरणशिक्षणे प्रचलिता विधयः के ?
३. पाठ्यक्रमपाठ्यपुस्तकयोरन्तःसम्बन्धः स्फुटं प्रदर्शयताम् ।
४. सूत्रलक्षणं निर्दिश्य षड्विधत्वं सूत्राणां प्रकाशयताम् ।
५. पाणिनिव्याकरणस्य प्रत्याहारमूलकत्वं समर्थयताम् ।
६. शिक्षकनिर्देशिकाया आवश्यकत्वं प्रतिपाद्यताम् ।
७. रूपसिद्धिप्रक्रियाशिक्षणे समुचितो विधिः क इति निर्दिश्यताम् ।
८. विद्यार्थिमूल्याङ्कनस्य महो वमभिधीयताम् ।
९. शिक्षणप्रक्रियायां श्रव्यदृश्यसामग्रीणामुपयोगित्वं प्रकाशयताम् ।
१०. व्याकरणशिक्षणे शिक्षणयोजनाया आवश्यकत्वं प्रदर्शयताम् ।

खण्डः ख

अधोलिखितप्रश्नानां विवेचनात्मकोत्तराणि प्रदीयन्ताम् । ५ ह १० Ö ५०

११. “लः कर्मणि च भावे चाकर्मकेभ्यः” इति सूत्रं सोदाहरणं व्याख्यायताम् ।
१२. कारकभेदान् परिगणय्य सम्बन्धस्य कारकत्वाभावे कारणं विमृश्यताम् ।
१३. समासभेदान् नामतो निर्दिश्य एकैकमुदाहरणमपि दीयताम् ।
१४. व्याकरणाध्ययनस्य मुख्यं प्रयोजनं पतञ्जलिदर्शितदिशोपपाद्यताम् ।
१५. फलमात्रस्य धात्वर्थत्वं निरस्य फलव्यापारयोर्धात्वर्थत्वं समर्थयताम् ।